

Spiró György

KILÁTÁSOK

'69 őszén a pesti bölcsészkar első emeletén, a KISZ-bizottság belső szobájában vacakoltunk a sok év után végre engedélyezett *Tiszta Szívvel* című lapba szánt anyagokkal, a szerkesztés lezárásának napja volt éppen, amikor beloholt a költő Tábor Ádám, és elénk tett egy verset azzal, hogy feltétlenül közöljük. Prózaírónak számító szerkesztőtársam a verset enyhe undorral, olvasatlanul átpasszolta hozzám. Hosszú, ideologikus, furcsa, eredeti, gondolatritmikus szabad vers volt, haboztam, de hát Tábor Ádám hozta, akinek megbíztam az ízlésében. Még egyszer elolvastam, nekem a vers idegenszerű volt, de valami alapvető komolyság sugárzott belőle. Kérdeztem, ki ez a pasas. Mondta: filozófia szakos. Azt igen bölcsen elhallgatta, hogy az illető költő már nem egyetemista, mert akkor nem tehetjük volna bele a lapba a verset.

Ez volt az első Petri-vers, amit olvastam, és amelynek véletlenül a szerkesztője is lettem.

Három évvel később ismertem meg Petrit személyesen.

A Kőszeg-féle lakásban találkoztunk, ahol a későbbi „demokratikus ellenzék” rendszeresen műelemzéseket tartott. Egyszer engem kértek fel, hogy tartsak előadást Ady költészetéről, és Petri volt a korreferens. Valószínűleg azért engem kértek fel erre, mert én lehettem az egyetlen, aki abban a körben Adyért kifejezetten rajongott. (Vezér Erzsébet nem volt ott, különben ő is rajongott volna.) Miniesszémben, amelynek a vázlatát megőriztem, Ady érett költészetét teljes egészében szerepjátékként értelmeztem, amely aztán beleégett a bőrébe, a csontjaiba, és kimutattam vagy kimutatni véltem azt a folyamatot, ahogyan a közepes, igénytelen és tehetségtelen emberből merőben a nagyot akarás révén valódi vátesz nőtt ki végül, és páratlan zsenialitása valóban megte-remtődött. Petri értetlenül hallgatott, majd kikelt – nem is az én elemzésem, hanem Ady ellen. Elmondta kóklertől és felfuvalkodott hólyagtól kezdve mindennek.

Hát pedig ha valaki ebben a században Ady szerepét újra eljátszotta, az éppen ő volt. Gúnyosan és öngúnyosan, sebzően és öntépően, szellemesen, ám iróniátlanul volt költő ő is, és a költői és az életbeli szerepet megint teljesen egybeforrasztotta. Talán ezért akart Adynak még az árnyékától is menekülni annyira.

'73 decemberének elején úgy alakult, hogy Gödöllőre kellett hazavinnem kocsival. Azért tudom ilyen pontosan, mert pár hét múlva az apám után maradt Škodát el kellett adnom. Akkor már megszületett a fia is, Ádám. Nem tudta, hogy fiának anyját régóta ismerem, nem mondtam neki. Nem is volt fontos. Hideg téli éjszaka volt, szemerkélt a hó, és ráfagyott a szélvédőre. Nem tudtam, hol kellene bekapcsolni a fűtést, néha leálltam az úton, a körmeimmel dörzsöltem a jeget a szélvédőről, visszaültem, mentünk egy darabig, megint leálltam, kiugrottam, dörzsöltem a jeget, hogy legalább egy kicsi résen kilássak. Petri egykedvűen ült az anyósülésen, egyetlen rossz szava nem volt. Úgy ült, magába süppedve, szakállal tovább markánsított állát a mellébe fúrva, mint mindig mindenütt: sovány testébe görnyedten, csontos koponyájában lakozó túlsúlyos agyát megadóan cipelve. Teljesen józan volt, végig élénken dumált mindenféléről. Nyilván pontosan tudta, hogy abszolút életveszélyben forog, egy gyakorlatlanul, rosszul vezető pasas mellett ül a halálülésen, aki még a kocsii fűtését se képes bekap-

csolni, aki szó szerint vakon vezet a jeges, ködös úton az éjszakában. Valami hihetetlen bizalom volt benne a Fátum iránt eszerint. De ha akkor meghalunk, az se hozta volna ki a sodrából. Amikor megérkeztünk a kietlen lakótelepre, kiszállt, és ment be a kapun. Eszébe sem jutott, hogy behívjon. Nem azért, mert hajnal volt már, nem azért, mert Éva meg a gyerek feltehetőleg aludt: volt benne valami született és másokat lekezelő arisztokratizmus, ő volt az úr, a többi ember pedig legföljebb csak cifra szolga. Egyszerre volt igénytelen vagabund és minden érte tett szolgálatot természetesnek vevő királyi lélek. Néhányan belehaltak ebbe, ő pedig megverselte akkurátusan, lírikusnak született elvégre.

A hetvenes évek elején pár évig volt valami sajátságos abban, ahogyan a besúgók által üzemeltetett és kötelezően látogatott Fiatal Művészek Klubjában ott ücsörgött az ellenzékieknek tartott, még nem teljesen betiltott ifjú művészsereg, és ivott és pletykált és feljelenhetőleg politikai kijelentéseket tett. Sok derék ifjú egyén lebzselte hajnalig az alagsori levegőtlen büfében, amelynek egyetlen ablaka sem volt, majd hazament, és a jelentését a hatalomnak megírta. Volt ott avantgárd, konzervatív, tehetséges, féltéheséges, tehetségtelen tájékozatlan egyén is dögvél, rendszeresen koncerteket tartottak a kérlelhetetlenül modern zenészek, voltak néha érdekes kiállítások, heppeningek, egyszer még Déry Tibort is bepalizták, hogy jöjjön el, eljött, és nem mondott semmit.

Ott Petrivel rendszeresen sakkoztam. Kardos G. György kibicelt néha, illetve inkább beszélt hozzánk, mert rólunk tudta, hogy meg is értjük. Olykor beletekintett az állásba Berkovits meg pár képzőművész, Galántai például, néha Bereményi vagy Cseh Tamás meg Csalog, hemzsegtek a nők, és mi Petrivel soha irodalomról nem beszéltünk egymással egy szót sem. Ez jó volt. Hogy van valaki, akivel nem kell hülyeségekről beszélni. Én olvastam az ő verseit, ő nem olvasta, amit én írtam, én nem akartam okos dolgokat mondani a költészetéről, őt nem érdekelte sem a próza, sem a dráma; ennél szebb és tisztább viszonyba aligha kerülhet két alkotó, aki hallgatólagosan valamiért becsüli egymást, egyébként azonban nem sok közük van egymás gondolkodásmódjához.

Én azért jártam abba az infernális klubba, abba az ablaktalan, szó szerint kilátástalan, bűnös belterjességbe, mert az addigi legjobb barátaim részben szétszóródtak, részben nem bíztak a tehetségemben – hiába írtam bármit, egyetlen novellám kivételével nem jelenhetett meg tőlem semmi –, új barátaim még nem akadtak, az apám meg éppen haldoklott, majd meghalt. Hogy Petri miért járt oda, nem tudom. Talán mert nem lehetett máshova járni. Mi akkor is sakkoztunk többnyire, amikor fent, a földszinti teremben jelentősnek kikiáltott művészi esemény zajlott. Csak testileg voltunk jelen, mert testileg valahol mégiscsak jelen kell lenni.

Petri ott is ivott. Az akkor már gyönyörűen barázdált arcú, fáradt Maya magányosan, némán ücsörögve türelmesen kivárta, amíg Petri elájul, akkor gyalog hazacipeljük az aránylag közeli Eötvös utcai lakásba. Nem volt könnyű, az út gyakran egy órát is eltartott. Petri addig ivott, amíg egyik pillanatról a másikra elájult, ezt a szokását sok évtizeden át megtartotta, de amíg nem ájult el, úgy vágott az agya, mint a borotva. Előfordult olykor, hogy útközben magához tért, akkor megint úgy vágott az agya, mint a borotva. Annak mondta éles elméjű megjegyzéseit, aki éppen ott volt. Tudhatta, hogy engem az ideologikus rendszergyűlölet nem nagyon érdekel, noha részben egyetérték velem, de azért mondta. Nagyon okos fiú volt, hogyne ismert volna engem is, ő kevés információból tudott véleményt alkotni, legföljebb azt nem tudta, mit is gondolok róla én. Illetve lehet, hogy tudta, de mélységesen nem érdekelte. A hozsannázói sem érdekelték. Nem láttam még eleven alkotót, aki a közegét ennyire semmibe vette volna.

Sok tehetséges költő és esztéta igyekezett a barátságába férkőzni, egy darabig tűrte, aztán kirúgta őket. Őt megismerve el tudtam végre életesen képzelné a múlt század nagy balkáni költőit, főleg a szerbeket: a részeges, nyomorgó, kőborló Djura Jaksicot és az eleve idejétmúlt, erős indulatú posztromantikus Vojislav Ilicset; ezt sosem említettem neki, nem ismerhette a verseiket, vagy ha mégis, hiszen művelt volt, csak gyatra fordításban.

Egyszer visszaéltem a nevével. Neki nem mondtam el, azt hiszem, nem értesült róla.

A *Mozgó Világ*-botrány idején történt, hogy Kulin Ferenc a pesti bölcsészkaron megvárta az órám előtt, és odasúgta, hogy előző nap megállapodott Aczéllal, én leszek a *Mozgó Világ* főszerkesztője. Nem vágytam ilyen tisztességre, és arra sem, hogy Aczéllal személyesen találkozzam, amit addig sikerült elkerülnöm. Másfél napig törtem a fejemet, mit tegyek. Szerencsére harmadnap az Írószövetség választmánya ülést tartott. Ott volt az ülésen Tóth Dezső miniszterhelyettes, az elnökség meg az egész választmány, sok-sok híres magyar író, és valamiről beszéltek. Én is szót kértem, kipenderültem középre, az én szavaimat is két parlamenti gyorsíró jegyezte, és azt mondtam: „Lehetetlen helyzet, hogy az egyik legnagyobb élő magyar költő, Petri György, nem tagja az Írószövetségnek, valamit tenni kellene.” Ennyit mondtam mindössze, a helyemre mentem, nagy volt a csönd, hallgatott a sok-sok híres magyar író, aztán folytatták a lefetyelést arról, amiről addig. Ezzel megúsztam, hogy Aczél behívjon. Mégsem tiszta a lelkiismeretem: kínomban, önös indokból jutott csak eszembe, hogy ezt az anomáliát szóvá kéne tennem, hogy megbízhatatlan őrülnék tartsanak, Petri visszavételét úgysem tudtam volna elérni, ő pedig erre a tisztességre nem vágyott akkortájt.

New Yorkban a River Side Drive és a 118. utca sarkán álló diákszállóban buliztam vele egyszer '84 kora tavaszán. Sok magyar volt ott abban a kicsi szobában, disszidensek is, ösztöndíjasok is, meg néhány véletlenül odavetődött bennszülött. Mintha Pesten lettünk volna. De főleg ő volt Pesten. Illetve akárhol. Részt vett a társalgásban éles elméjűen, majd egyszerre elájult. Mindenki tudta, hogy ez ilyen, minden hímnemű természetesnek vette, hogy a nők legyeskednek körülötte, egyébként fölöslegesen, ilyenkor úgyse lehetett tenni semmit. Aludt pár kurta órácskát, majd mielőtt elszéledtünk, felébredt, és mintha mi sem történt volna, ment az utcán aránylag biztos léptekkel, és okosakat, szellemeseket mondott. Nem volt elájulva, hogy New Yorkban van. Gyengén beszélt angolul, de még azt sem erőltette. Minek? Mindenütt ott volt, ahol ő volt meg a világ, de hogy a világ éppen miféle csábos felszíni arcát is mutatja feléje, az végképp nem tudta megadni.

Sok évig nem találkoztam vele aztán. Olvastam a verseit, olvastam a nyilatkozatait a rendszerváltásnak nevezett hacacaré után, és csodálkoztam, hogy egy ennyire okos ember bedől, hogy egy őszintén azt képzeli, hogy másik, jobb korszakba értünk. Megfordult a fejemben párszor, hogy néhány gondolatot megosztom vele; tudtam, hogy Mari ápolja, akit mindig szerettem, felkereshettem volna őket elvégre, valamiért nem tettem mégsem. Még egy ilyen öntörvényű embernek is szüksége van illúziókra talán. Meg hát neki valóban jobb lett, legalább nem vegzálták többé. Egyszer összefutottunk a másik épületszárnyba átköltöztetett Akadémiai Könyvtárban, megörültünk egymásnak, kitüntető bizalommal felvilágosított róla, hogy a Duna felé eső részen van egy kis szoba, ahol dohányozva lehet olvasni, meg is mutatta, csodálatos onnét a kilátás a budai várra valóban, aztán én megkaptam a könyvemem, és elmentem.

Ő ment vissza a dohányzószobába olvasni. Kossuth-díjas volt már akkor, de nem volt feljogosítva, hogy könyvet kölcsönözhessen ki otthonra.